

Tekst kuratorski.

NOVIKI: SEN MASZYNY

„Marzy mi się ogród przyszłości”

Stach Szablowski, kurator BMW Art Club. Przyszłość to sztuka

Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie

Marka BMW w partnerstwie z Teatrem im. Juliusza Słowackiego w Krakowie prezentuje SEN MASZYNY – interdyscyplinarny projekt artystyczny stworzony przez studio NOVIKI w ramach piątej edycji „BMW Art Club. Przyszłość to sztuka”. W ŚNIE MASZYNY artyści badają relację między ludzką świadomością a sztuczną inteligencją, zabierając w ten sposób głos w jednej z najważniejszych debat współczesności – jaki potencjał niesie ze sobą kreatywna strona sztucznej inteligencji. Realizacja NOVIKI ma formę podróży, która odbywa się w wielu wymiarach jednocześnie: narracji filmowej, rzeczywistości wirtualnej, a także w przestrzeni miejskiej Krakowa. Prowadzi ona w stronę wizji przyszłości, w której zaawansowane technologie przekraczają podział między tym, co cywilizacyjne a naturą.

BMW Art Club wpisuje się w ponad pięćdziesięcioletnią tradycję globalnego zaangażowania marki w mecenat, wspieranie i kreowanie kultury. BMW znane jest na świecie z partnerstwa z wiodącymi instytucjami i wydarzeniami artystycznymi, takimi jak muzeum Tate Modern w Londynie, opera La Scala w Mediolanie czy targi sztuki Art Basel. Filozofia marki opiera się na wierze w kreatywność, wolność twórczą i sztukę, rozumiane jako obszary, na których rodzą się nowe idee, wizje przyszłości i postępu. Na tych fundamentach powstał projekt zainicjowany przez markę w Polsce w 2018 roku. To artystyczna platforma przeznaczona do eksperymentowania, łączenia sztuki i nowych technologii – przestrzeń możliwości dla wybitnych twórczyni i twórców interdyscyplinarnych.

Projekt realizowany jest w rytmie corocznych edycji we współpracy z najważniejszymi polskimi instytucjami kultury. Do tej pory wśród nich znalazły się: Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia w Katowicach, Teatr Wielki – Opera Narodowa oraz warszawski Nowy Teatr. W ramach BMW Art Club prezentowane były prace stworzone m.in. przez Witka Orskiego, Borisa Kudličkę, Michaela Hansmeyera oraz londyński kolektyw Marshmallow Laser Feast.

Zaproszenie studia NOVIKI do udziału w piątej edycji BMW Art Club jest kontynuacją idei współpracy z innowacyjnymi twórcami i twórczyniami pracującymi na pograniczu praktyk artystycznych i nauki.

Studio NOVIKI zostało powołane przez dwoje absolwentów Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Katarzynę Nestorowicz i Marcina Nowickiego. Duet łączy w swojej praktyce sztuki wizualne z badaniami nad wpływem technologii na kulturę. Tworzy projekty graficzne, prace wideo, projekty multimedialne, realizuje przedsięwzięcia kuratorskie, zajmuje się teorią i edukacją. Wszechstronne i innowacyjne podejście pary artystów do zagadnień łączących świat nauki i sztuki spotyka się z uznaniem w Polsce i za granicą. NOVIKI regularnie

współpracują z renomowanymi instytucjami artystycznymi i naukowymi (m.in. z Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie, Nowym Teatrem, Het Nieuwe Instituut w Rotterdamie, Królewską Akademią Sztuk Pięknych w Hadze, Chelsea College of Arts, St. Andrews University, National Taipei University of Technology w Tajwanie). Uczestniczą w dyskusjach panelowych, prowadzą konsultacje i warsztaty. Są także zaangażowani w prace międzynarodowych zespołów badawczych, takich jak Traces and Technology, prowadzony w ramach programu TRACTS, czy SPACE-Gov, międzysektorowy projekt mający na celu rozwój sieci ekspertów w zarządzaniu przestrzenią kosmiczną.

Sztuczna inteligencja jako technologia o ogromnym potencjale wpływu na wszelkie dziedziny życia znajduje się w obszarze zainteresowań NOVIKI zarówno jako narzędzie artystyczne, jak i przedmiot badań. W ŚNIE MASZINY duet czyni ją nie tylko tematem, lecz także współtwórczynią projektu.

Tradycyjne zdobywcze techniki służyły do konstruowania instrumentów pozwalających istocie ludzkiej szybciej się przemieszczać, sprawniej komunikować, wydajniej produkować, dokładniej widzieć, precyzyjniej liczyć. Sztuczna inteligencja jest pierwszą technologią, która w niedalekiej przyszłości może razem z nami myśleć.

Czy może również tworzyć? Czy może śnić?

NOVIKI, poszukując odpowiedzi na te pytania, za punkt wyjścia swojego projektu obrali fenomen tak zwanego halucynowania sztucznej inteligencji. Tym pojęciem określane jest zjawisko generowania przez zaawansowane systemy informatyczne treści zdających się nie mieć podstaw w rzeczywistości ani w danych, na których zostały wytrenowane. Halucynowanie AI postrzegane jest stereotypowo w kategoriach błędu systemu, ale można do niego podejść również z innej strony. Zjawisko to pokrewne jest swobodnej grze wyobraźni, zwłaszcza tej, której człowiek doświadcza podczas snu. NOVIKI wykorzystują ten fenomen jako rodzaj symbolicznego pomostu między ludzką świadomością a procesami realizowanymi przez sztuczną inteligencję. Projekt pary artystów przybiera formę podróży w świat śnionego przez AI marzenia, które rozgrywa się jednocześnie w przestrzeni wirtualnej i realnej.

SEN MASZINY zbudowany jest z dwóch dopełniających się elementów. Pierwszy to esej filmowy przedstawiony w formie multimedialnej, immersyjnej wystawy w przestrzeni wystawienniczej MOS Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie. Drugim jest nawiązująca do filmu instalacja dźwiękowa prezentowana w znajdującym się przy placu św. Ducha ogrodzie miejskim Teatru im. Słowackiego, zrewitalizowanym i zaaranżowanym według koncepcji NOVIKI dzięki wsparciu BMW.

W eseju filmowym publiczność zostaje zaproszona do przypominającej marzenie senne rzeczywistości, kreowanej razem z artystami przez sztuczną inteligencję. Narracja oparta jest na motywie podróży, która odbywa się zarówno w przestrzeni, jak i w świadomości wypełnionej pozostającymi w procesie ciągłych przemian wyobrażeniami. To podróż oddająca ideę mobilności inteligentnych technologii, definiujących przyszłość i

umożliwiających człowiekowi kreowanie oraz rozpoznawanie nowej, wielowymiarowej rzeczywistości, w której przenikają się porządki wirtualny, realny i naturalny. Podobnie płynną tożsamość ma narrator/narratorka filmu, postać o wielu twarzach, która ucieleśnia obecność śniącej sztucznej inteligencji w przedstawionej fabule. Trasa podróży wiedzie ku miejscom i przestrzeniom będącym modelami nowej, rozszerzonej rzeczywistości. Jednym z nich jest teatr – metafora maszyny do produkcji wyobrażeń. Innym jest ogród przedstawiony jako miejsce powoływania do istnienia i rozwijania tworów przekraczających granicę między tym, co biologiczne, a technologiczne.

W realizacji filmu wzięli udział aktorki i aktorzy Teatru im. Słowackiego w Krakowie: Lidia Bogaczówna, Marta Konarska, Daniel Malchar i Antek Sztaba. W zdjęciach wykorzystane zostały również zabytkowe wnętrza gmachu Teatru. Sekwencje nakręcone na fizycznym planie filmowym połączono ze scenami i obrazami wygenerowanymi przez sztuczną inteligencję. NOVIKI zaprosili ją do rozwijania składających się na SEN MASZYNY motywów, poszerzając zbiór obecnych w eseju wyobrażeń o efekty halucynowania algorytmów.

Do przedstawienia eseju filmowego zaprojektowana została multimedialna wideoinstalacja. Nadaje ona projekcji futurystyczną, przestrzenną formę, która umożliwia publiczności głębsze zanurzenie się w rzeczywistości wykreowanej przez artystów we współpracy ze sztuczną inteligencją. Budując instalację, NOVIKI podążają za myślą legendy filmowej awangardy, Siergieja Eisensteina, który postulował wyzwolenie filmu z ram płaskiego ekranu kinowego i myślenie o tym medium szerzej, wielowymiarowo, poza ograniczającymi swobodę ekspresji, standardowymi formatami.

W eseju filmowym ważną rolę odgrywa warstwa dźwiękowa. Na zaproszenie NOVIKI stworzyła ją Zoi Michailova, artystka audio, kompozytorka i DJ-ka na scenie klubowej występująca jako Facheroia. Michailova związana jest z queerowo-feministycznym kolektywem KEM oraz Centrum Kultury Włączającej Teatr 21. Ma na koncie współpracę z czołowymi instytucjami sztuki (m.in. Centrum Sztuki Współczesnej – Zamek Ujazdowski, Muzeum Sztuki Nowoczesnej) i festiwalami (Warszawa w Budowie, Ephemera, Malta Festival Poznań). W jej wszechstronnej działalności ważne miejsce zajmuje komponowanie muzyki i projektowanie dźwięku do spektakli, działań performatywnych, prac wideo i wystaw.

Elementy ścieżki dźwiękowej stworzonej we współpracy z Zoi Michailovą, a także fragmenty dialogów z filmu stanowią tworzywo drugiej części SNU MASZYNY – instalacji audio. Miejszem jej prezentacji jest położony przy placu św. Ducha ogród Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie. Do jego aranżacji NOVIKI zaprosili Kubę Kuleszę – agrocybernetyka związanego z interdyscyplinarnym kolektywem eksperckim Grupa Robocza, który zajmuje się teorią oraz praktyką projektowania opartego na synergii elementów technologicznych i naturalnych.

Poddany gruntownej rewitalizacji ogród zamieniony zostanie w miejską oazę – przestrzeń relaksu i wytchnienia od codziennego zgiełku, w której publiczność będzie mogła jednocześnie przebywać wśród natury i wsłuchiwać się w echa narracji śniącej sztucznej

inteligencji. Ogród będzie trwałym efektem piątej edycji „BMW Art Club. Przyszłość to sztuka”. Dzięki wsparciu BMW, przestrzeń przez ostatnie lata niedostępna dla mieszkańców Krakowa i turystów, stanie się na powrót częścią tkanki miasta - powróci w nowej, zrewitalizowanej według koncepcji artystów formie.

*

Na przełomie XIX i XX wieku zainicjowane przez Zygmunta Freuda psychoanalityczne badania nad marzeniami sennymi odegrały trudną do przecenienia rolę w formułowaniu nowoczesnej koncepcji ludzkiej jaźni.

W XXI wieku podobne znaczenie ma pytanie o możliwość śnienia przez zaawansowane systemy cybernetyczne. Pozwala ono zaktualizować rozumienie istoty świadomości ludzkiej, rozwijającej się dziś w polu poszerzonym przez sztuczną inteligencję. Umożliwia również lepsze rozpoznanie horyzontów poznawczych, komunikacyjnych, a także twórczych, które otwierają przed nami nowe technologie. Dzięki analogii do snu człowieka łatwiej nam zrozumieć cyfrowe systemy neutralne, których budowa może być kojarzona z ludzkim mózgiem.

Tworząc SEN MASZINY NOVIKI podkreślają, że stanowiący narracyjną oś projektu esej nie jest filmem wygenerowanym przez sztuczną inteligencję. To film na temat AI, zrealizowany przy wykorzystaniu jej potencjałów. Ideą artystów jest przybliżenie się do zrozumienia natury narzędzi, którymi się posługujemy i które już teraz zmieniają świat. Namysł ten jest szczególnie istotny w momencie, w którym instrumenty te stają się tak złożone, że zaczynają być zdolne do przeprowadzania operacji przypominających snucie marzeń sennych, wykonywanie pracy wyobraźni i aktów twórczych. Pogłębione rozpoznanie podobieństw i różnic między sztuczną inteligencją a ludzką świadomością otwiera przed nami pole możliwości, których skala jest w tej chwili trudna do oceny. Sztuka okazuje się przy tym niezastąpionym instrumentem tego rozpoznania. Sztuczna inteligencja jest nie tyle technologią o przełomowym znaczeniu, ile koncepcją, która zmienia samo pojęcie technologii i na nowo je definiuje. Dotyka tak fundamentalnie ludzkich kategorii jak imaginacja czy świadomość, a więc kwestii, w opisywaniu których język artystyczny pozostaje nieoceniony. Sztuczna inteligencja – jak sugerują NOVIKI w swoim projekcie – nie zastąpi zatem artystów. Może za to w fascynujący sposób poszerzyć ich możliwości twórcze.

Przeplatającymi się motywami SNU MASZINY są zmiana i kreacja. W projekcie NOVIKI podróżujemy po świecie marzeń śnionych razem ze sztuczną inteligencją, w stronę nowych horyzontów wyznaczanych przez rozwój nauki. Podróżujemy także w przestrzeni fizycznej, po Krakowie. Rozszerzenie projektu poza galerię wskazuje na mobilny charakter współczesnych zaawansowanych technologii. Nie są one przywiązane do jednego miejsca, lecz towarzyszą człowiekowi w jego podróży przez rzeczywistość. Ideę tę podkreśla wykorzystanie w doświadczeniu dźwiękowym w ogrodzie przy placu św. Ducha motywów zaczerpniętych z eseju filmowego. W ten sposób przedstawiona na wystawie narracja SNU MASZINY znajduje kontynuację w realnym świecie. Pojawiający się w instalacji wideo wątek

marzenia o uprawianiu ogrodu, w którym to, co technologiczne, staje się nową naturą, ma swoje odbicie w fizycznym ogrodzie przy placu św. Ducha. I vice versa: obiekty i miejsca znane z fizycznej rzeczywistości, takie jak Teatr im. Słowackiego czy ogród, widzowie odnajdywać będą w wideoinstalacji.

Za pomocą takiej struktury projektu NOVIKI komunikują, że sen generowany przez zaawansowane, mobilne technologie ma wielowymiarowy charakter: rozgrywa się w sferze wirtualnej, ale również na jawie, tu i teraz, w rzeczywistości, której kształt już dziś zaczyna być modelowany przez ludzką wyobraźnię wspomaganą sztuczną inteligencją. Myślą spajającą wątki SNU MASZYN jest zatem idea dokonywanego za pomocą nowych technologii przekraczania granic, które do tej pory zamykały nasze doświadczenie i świadomość w ściśle określonych ramach. W zmianie, której agentem i narzędziem jest sztuczna inteligencja, nie chodzi o zastąpienie naturalnego środowiska jego wirtualną alternatywą, lecz o tworzenie nowej natury, w której dawna opozycja między dziełami człowieka i wytworami przyrody zostaje przezwyciężona.

Podróż, do której zapraszają nas NOVIKI, to wyprawa ku rozpoczynającej się już dziś przyszłości, w której technologie stają się nie tylko wydajne i efektywne, lecz również inteligentne, wrażliwe na ludzkie emocje, pełne wyobraźni i zharmonizowane z naszą naturą.

Stach Szablowski

Więcej informacji o „BMW Art Club. Przyszłość to sztuka”: <https://www.bmw.pl/artclub>